

Концепт особистої безпеки

в практичній діяльності органів внутрішніх справ

В. М. Тімашова

кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри тактико-спеціальної підготовки
Національної академії внутрішніх справ

Проаналізований концепт особистої безпеки в практичній діяльності органів внутрішніх справ, виходячи із сучасного стану теоретичної розробки цього питання.

Ключові слова: особиста безпека, концепт, практична діяльність, професійна захищеність, професійна деформація, професіоналізм, кадровий добір.

Проанализирован концепт личной безопасности в практической деятельности органов внутренних дел, исходя из современного состояния теоретической разработки этого вопроса.

Ключевые слова: личная безопасность, концепт, практическая деятельность, профессиональная защищенность, профессиональная деформация, профессионализм, кадровый отбор.

Analyzed the concept of personal safety in practice or is limited interior, based on the current state of theoretical development of this issue.

Keywords: personal security, concept, practical activities, the professional security, professional deformation, professionalism, personnel selection.

Сьогодні правоохоронна система нашої держави є гарантом у забезпеченні прав і свобод громадян. При цьому залишається актуальним забезпечення безпеки самих правоохоронців. Питання особистої безпеки правоохоронців, зважаючи на значні втрати серед працівників органів внутрішніх справ при виконанні службових обов'язків, привертають увагу науковців різних галузей.

Практичне забезпечення безпеки служби, праці та життя працівників органів внутрішніх справ вимагає наукового підходу до розв'язання існуючих у цій сфері проблем. Найперше завдання науки полягає у визначенні сутності поняття цього явища. Лише на цій підставі можуть бути правильно розв'язані всі теоретичні й практичні питання наукового, нормативно-правового та методичного забезпечення управління безпекою діяльності працівників органів внутрішніх справ.

Щодо поняття безпеки в науковій літературі висловлено багато думок і поглядів. За словником С. І. Ожегова, безпека означає стан, при якому не загрожує небезпека, це захист від небезпеки. Під небезпекою розуміють загрозу заподіяння будь-кому шкоди, загрозу життю та здоров'ю людини, іншим її цінностям. Отже, небезпека — це ситуація, коли існує загроза безпеці, тобто сукупність умов та факторів, які є небезпечними для життєво важливих інтересів особистості. Загроза як зовнішній чинник небезпеки, справляючи специфічний вплив на конкретного суб'єкта, зумовлює його особливий психологічний стан. Останній виступає як психофізіологічна ознака небезпеки. Людина, яка перебуває у стані небезпеки, відчуває тривогу, неспокій, для неї характерні психічне напруження та інші негативні прояви [1, с. 84].

Якщо небезпека характеризується наявністю загрози, то для безпеки, навпаки, характерна відсутність загрози і відповідно психофізіологічної напруженості та пов'язаних з нею негативних наслідків. В. А. Ліпкан наголошує на багатогранності «феномену безпеки». На його думку, безпека характеризує конкретний стан захищеності будь-якої держави та її спроможність протистояти змінам умов функціонування як таким, що мають як передбачуваний, так і спонтанний характер. Безпека — це гарантована конституційними, законодавчими і практичними заходами захищеність і забезпеченість життєво важливих інтересів об'єкта від зовнішніх і внутрішніх загроз. Суть безпеки — постійне існування загрози і перманентна необхідність управління нею [2, с. 53, 57-61].

В. М. Лапін стверджує, що безпека життєдіяльності — це ступінь захисту людини від надзвичайної небезпеки, де під терміном «небезпека» мається на увазі вплив на людину факторів, які можуть викликати відхилення її стану від нормального. Природа цих факторів може бути пов'язана як з причинами природного або соціально-економічного характеру (екологічними катастрофами, низьким економічним рівнем життя тощо), так і причинами техногенного характеру (рівнем забруднення навколишнього середовища як наслідком виробничої діяльності людини, аваріями, катастрофами на підприємстві, транспорті, війнами тощо) [1, с. 3].

І. П. Пістун розглядає безпеку як стан діяльності, за якого з певною ймовірністю проявляється небезпека. «Безпека — це мета, а безпека життєдіяльності — засоби, шляхи, методи досягнення» [3, с. 4].

Є. А. Арустамов вирішення проблеми безпеки життєдіяльності вбачає в забезпеченні нормальних умов діяльності

людей, захисті людини й навколишнього середовища від впливу шкідливих факторів, які перевищують допустимі норми. «Підтримання нормальних умов діяльності та відпочинку людини створює передумову для найвищої працездатності та продуктивності. Забезпечення безпеки праці та відпочинку сприяє збереженню життя і здоров'я людей за рахунок зниження травматизму і захворюваності» [4, с. 110].

Особиста безпека, наголошує А. В. Буданов, визначається такими факторами: специфікою умов, змісту та форм професійної діяльності; метою професійної діяльності працівника; загальною професійною підготовкою працівника та наявністю в нього спеціальних знань, умінь та навичок щодо забезпечення особистої безпеки при виконанні професійних завдань [5, с. 11].

З точки зору А. М. Буданова, проблема особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ при вирішенні ними професійних завдань або в ситуаціях, пов'язаних зі службовою діяльністю, набуває нині особливої гостроти й актуальності. «Ризик як фізичний, так і психологічний є сьогодні об'єктивною складовою професійної діяльності працівників правоохоронних органів, і спеціальна робота із забезпечення їх особистої безпеки, тобто цілеспрямовано зменшення такого ризику до реально можливої межі, є надзвичайно актуальною» [5, с. 6].

Н. П. Матюхіна підкреслює, що нова соціально-економічна, політична та криміногенна ситуація, що склалася в суспільстві, значно ускладнила умови професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ, підвищила ступінь професійного ризику. Вона також зауважує, що важко усунути фактор безпеки з професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ, ураху-

ючи її спрямованість на охорону правопорядку та боротьбу зі злочинністю. За цих умов особливого значення набуває вивчення та аналіз сукупності причин, що зумовлюють небезпечність правоохоронної діяльності та її можливі наслідки для працівників органів внутрішніх справ і членів їх сімей, а також визначення можливостей суспільства, держави, певних інститутів щодо їх мінімізації, компенсації та корекції [6].

І. В. Пахар, аналізуючи умови праці осіб рядового та начальницького складу, зазначає, що останні мають два виміри: вузький і широкий. У вузькому значенні під умовами оперативно-службової діяльності слід розуміти конкретну обстановку, у якій відбувається процес професійної діяльності, що характеризується технологічними, організаційними і санітарно-гігієнічними аспектами. У широкому значенні умови оперативно-службової діяльності можна визначити як комплекс заходів, що забезпечують ефективне виконання працівником органів внутрішніх справ своїх професійних обов'язків. До них можна віднести: режим праці та відпочинку; порядок та умови оплати праці; матеріально-технічне забезпечення; санітарно-побутові умови; систему засобів соціального захисту [7, с. 491-492].

Підкреслюючи своєрідність умов професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ, М. В. Виноградов наголошує на високій імовірності виникнення психічних розладів [8, с. 16], а В. Г. Андросюк зазначає, що багато екстремальних випадків виникає у працівників не лише на службі, а й в умовах, не пов'язаних з вирішенням оперативно-службових завдань (конфліктні взаємовідносини в найближчому суспільному оточенні — сім'я, сусіди, знайомі; провокаційні дії осіб у громадському транспорті, місцях масового

відпочинку громадян, магазинах, установах) [8, с. 40].

В. С. Надаєнко стверджує, що за роком виконання поставлених перед працівниками органів внутрішніх справ різнопланових завдань їм часто доводиться вступати в контакт зі злочинцями при їх затриманні. Такі контакти, пов'язані з ризиком, значною віддачею моральних і фізичних сил, підвищеним психічним та емоційним навантаженням, вимагають уміння швидко оцінювати обстановку й приймати рішення (у тому числі про застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї) [9, с. 80].

Фактори, які впливають на зниження безпеки діяльності працівників органів внутрішніх справ, поділяють на дві основні групи. Перша група пов'язана з особливостями правозахисних цілей, функцій, завдань органів служб та підрозділів внутрішніх справ, друга — з професійною діяльністю працівників органів внутрішніх справ. Причому друга група факторів є похідною від першої. Об'єктивні умови функціонування органів внутрішніх справ обумовлюють вимоги до професії правоохоронця, останні, у свою чергу, є підґрунтям до виникнення численних факторів зниження безпеки діяльності працівників органів внутрішніх справ другої групи.

Розв'язання проблеми забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ значною мірою залежить від знання та врахування факторів, які тимчасово підвищують схильність до трагічних випадків під час виконання службових обов'язків та головних причин цих випадків.

Відомо, що трагічні випадки просто так не трапляються. Здебільшого вони є результатом взаємодії факторів, які роблять їх або неминучими, або вірогідними. За С. І. Самігіним та Л. Д. Столяренком, це — комбінації

таких факторів: недосвідченість, недостатня професійна підготовленість; небережність; інформаційні перешкоди та інформаційне перевантаження; схильність до нещасних випадків, які залежать від функціонального стану; минулий досвід трагічних або нещасних випадків; халатне ставлення працівників до проблеми професійної безпеки [10, с. 300-303].

Наслідком дії багатьох негативних стресових факторів, пов'язаних зі службово-трудовою діяльністю працівників органів внутрішніх справ, є не лише зниження безпеки осіб рядового і начальницького складу, а й їх професійна деформація. Зниження рівня безпеки діяльності працівників органів внутрішніх справ і професійна деформація обумовлені одними й тими самими факторами: це — подвійна проблема, яка стоїть на шляху підвищення ефективності функціонування органів системи Міністерства внутрішніх справ. Професійна деформація працівників органів внутрішніх справ є тим фоном, який посилює зниження показників їх безпеки діяльності, і навпаки. Так, до стресових факторів, що обумовлюють виникнення й розвиток професійних деформацій, у літературі відносять стан здоров'я, відсутність соціального захисту, фінансові проблеми, відсутність нормальних умов праці, несправедливе ставлення керівництва, невлаштованість побуту, недосконалість законодавства, ненормований робочий день, низьку кваліфікацію, посягання на особу працівника та його власність тощо [11, с. 153-155].

Зауважимо, що поняття «безпека діяльності працівників органів внутрішніх справ» слід розуміти ширше, ніж забезпечення лише їх особистої безпеки. Безпека діяльності працівників органів внутрішніх справ — явище багатопланове і включає низку взаємопов'язаних

компонентів, а саме: а) економічна безпека — відповідність матеріального забезпечення працівника його об'єктивним матеріальним потребам; б) правова безпека — відповідність правового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ об'єктивним умовам і завданням цієї діяльності; в) матеріально-технічна безпека — відповідність матеріально-технічного забезпечення службово-професійній діяльності працівників органів внутрішніх справ, об'єктивним умовам і завданням останньої; г) соціальна безпека — відповідність соціального статусу органів служб і підрозділів та їх працівників важливості тих правоохоронних завдань, які вони виконують; ґ) соціально-психологічна безпека — це насамперед відповідність громадської думки про діяльність органів внутрішніх справ реальним професійним та особистісним типам працівників; д) кадрова безпека — відповідність рівня професійної надійності працівників вимогам, які висуваються до особи рядового чи начальницького складу; е) інформаційна безпека — відповідність можливостей отримання інформації, необхідної для ефективної професійної діяльності, реальній потребі мати таку інформацію для вирішення службових завдань; є) спеціальна безпека — ефективність спеціальних заходів оперативно-розшукового, контррозвідального та іншого характеру, дій підрозділів власної безпеки із захисту органів внутрішніх справ від деструктивного впливу злочинного середовища; ж) психологічна безпека — відповідність спеціальних заходів, спрямованих на профілактику та попередження психологічної деформації особистості працівника ступеню реального впливу на нього психотравмуючих факторів, пов'язаних із професійною діяльністю; з) фізич-

на безпека — відповідність комплексу правових, матеріально-технічних, управлінсько-організаційних та інших заходів, що забезпечують збереження життя й здоров'я працівників при виконанні ними професійних обов'язків, реальним можливостям знизити цей ризик чи небезпеку до об'єктивно можливої межі тощо.

Подальше вдосконалення системи організаційно-правових заходів у сфері забезпечення охорони та захисту життя, здоров'я, честі, гідності й недоторканності працівників органів внутрішніх справ під час виконання останніми посадово-функціональних обов'язків передбачає підвищення їх професіоналізму.

Поняття професіоналізму як соціального явища досліджується в рамках нової інтегративної науки акмеології, що вивчає механізми досягнення вершин у професійній діяльності (грец. «акме» — вершина) [12, с. 308].

Професіоналізм працівників органів внутрішніх справ — це передусім високий рівень їх теоретично-практичної підготовки щодо виконання посадових функцій та завдань. Для того, щоб стати професіоналом, треба не лише вчитися, а й оволодівати професією практично. Однак і цього замало. Треба, як кажуть, помисли зібрати воедино, присвятити себе своїй спеціальності. Тому професіоналізм пов'язаний із суб'єктивною стороною людської діяльності, потребою індивіда реалізовувати свої можливості. Разом з тим професіоналізм — об'єктивна сторона діяльності людини, бо він пов'язаний з потребою вдосконалювати саме суспільство, сприяти поліпшенню організації праці, її культури, тобто професіонал загалом сприяє суспільному прогресу, руху суспільства вперед, забезпечуючи більш високу продуктивність праці. Крім того, професіонал раціонально використовує ресур-

си, завжди може поліпшити умови праці, раціоналізувати своє робоче місце. Як правило, професіонал дисциплінований, відповідально ставиться до справи, показуючи приклад сумлінності, чесності, порядності [13, с. 32-33].

І насамкінець хотілося зупинитися на ще одному, як на нашу думку, важливому аспекті. Для того, щоб підтримувати високий рівень особистої безпеки працівника міліції, треба повернутися до кадрового добору в органи внутрішніх справ. Від майбутнього працівника міліції вимагається чимало позитивних якостей, а все це може додати до професії людина, яка свідомо обра-

ла цей шлях. Бажання бути правоохоронцем повинно виникнути не через перегляд вітчизняних і зарубіжних бойовиків і серіалів, а через особисте усвідомлення небезпечності, непередбачуваності, іноді невдячності цієї професії. Тільки свідомий вибір може надалі дати потужний поштовх до формування професіонала своєї справи, бажання постійно підвищувати свою професійну майстерність не тільки через розвиток фізичних можливостей і навичок володіння вогнепальною зброєю та спеціальними засобами, а й уміння бути толерантним, виваженим, неупередженим, уважним до потреб людей.

Список використаної літератури

1. *Лапін В. М.* Безпека життєдіяльності людини : навч. посіб. / В. М. Лапін. – К. : Знання, 1999. – 184 с.
2. *Ліпкан В. А.* Безпекознавство : навч. посіб. / В. А. Ліпкан. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2003. – 207 с.
3. *Пістун І. П.* Безпека життєдіяльності / І. П. Пістун. – Суми : Університетська книга, 1999. – 301 с.
4. *Безопасность жизнедеятельности : учеб.* / Под ред. Е. А. Арустамова. – М. : Изд. дом «Дашков и К^о», 2001. – 678 с.
5. *Буданов А. В.* Педагогика личной профессиональной безопасности сотрудников органов внутренних дел / А. В. Буданов. – М. : Академия МВД России, 1997. – 132 с.
6. *Матюхіна Н. П.* Управління персоналом органів внутрішніх справ України (теоретичні та прикладні аспекти) : монографія / За заг. ред. О. М. Бандурки. – Х. : Вид-во ун-ту внутр. справ, 1999. – 287 с.
7. *Пахар І. В.* Умови праці в органах внутрішніх справ як соціальна категорія / І. В. Пахар // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. – 2002. – № 18.
8. *Виноградов М. В.* Проблемы распространенности, диагностики и профилактики психических расстройств среди личного состава органов внутренних дел / М. В. Виноградов. – М. : МВД СССР, 1982. – 121 с.
9. *Надаенко В. С.* Организационно-правовое обеспечение личной безопасности работников органов МВД Украины / В. С. Надаенко // Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ. – 1999. – № 8.
10. *Самыгин С. И.* Менеджмент персонала / С. И. Самыгин, А. Д. Столяренко. – Ростов н/Д, 1997.
11. *Колодкин А. М.* Организация работы с кадрами в органах внутренних дел / А. М. Колодкин, А. В. Фатула. – М. : Академия МВД СССР, 1990. – 128 с.
12. *Хьелл А.* Теории личности / А. Хьелл, Д. Зигир. – СПб. : Питер Пресс, 1997. – 608 с.
13. *Игнатов В. Г.* Профессиональная культура и профессионализм государственной службы: контекст истории и современность / В. Г. Игнатов, В. К. Беколипецкий. – Ростов н/Д. : МарТ, 2000. – 250 с.